

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

# Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, [www.reprorecht.nl](http://www.reprorecht.nl)) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, [www.cedar.nl/pro](http://www.cedar.nl/pro)).

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.*

[info@boomamsterdam.nl](mailto:info@boomamsterdam.nl)  
[www.boomuitgeversamsterdam.nl](http://www.boomuitgeversamsterdam.nl)

## De voortdurende effecten van vervolging

Bespreking van

Marion Oliner (2012). *Psychic reality in context — Perspectives on psychoanalysis, personal history and trauma*. Psychoanalytic ideas and applications series. Londen: Karnac. ISBN 978 1 78049 126 4 pp. 142, £ 24,99

NELLEKE NICOLAI

Marion Oliner (1929), een New Yorkse psychoanalytica, is al jaren bekend door haar publicaties over oorlogstrauma. Die blijken alles met haar eigen leven te maken te hebben. In 2007 hield zij op het IPA-congres in Berlijn een voordracht over haar persoonlijke belevenissen als Duits-Joods kind, wier ouders in Auschwitz omkwamen. Zelf was ze zoals veel Joodse kinderen destijds als dertienjarige over de Zwitserse grens gesmokkeld. Ze verloor niet alleen haar ouders, maar alle verdere familie en haar vaderland. Na veel omzwervingen in België en Zuid-Frankrijk groeide ze verder op in de Verenigde Staten.

De lezing die ze hield op de grond waar zij geboren was en vanwaar zij verdreven werd, was heel persoonlijk, maar oversteeg ook het persoonlijke omdat zij zo helder en indrukwekkend onder woorden bracht wat de effecten zijn van traumatisch verlies. Haar verhaal bracht veel teweeg en leverde veel reacties van herkenning op, wat haar verbaasde en ontroerde. *Psychic reality in context* is voortgekomen uit deze lezing, alsof deze erkenning op Duitse grond, haar vaderland, maar ook het land van haar vervolgers, haar toen de inspiratie gaf om haar theorieën coherent uit te werken.

Het boek bestaat uit twee prologen waarvan er één gaat over haar drie analyses en wat daarin wel en niet hielp. De tweede proloog is een bewerking van de lezing. De volgende hoofdstukken zijn gewijd aan theoretische

vragen die een grote rol spelen bij trauma: de functie van het geheugen, de oneigenlijke tegenstelling tussen externe en de psychische realiteit, de betekenis van de zintuigen. Veel van deze hoofdstukken zijn uitwerkingen van eerdere artikelen.

‘Trauma’ is een paraplueterm waaronder veel, soms te veel, schuilt. In dit geval gaat het om het persoonlijk beleefde trauma als gevolg van de vernietiging van de Joden in Duitsland en de gevoelens van verlies die dat met zich meebracht. Oliner stelt nadrukkelijk dat de traumatisering van de tweede generatie van een andere orde is en eigenlijk geen trauma genoemd mag worden, omdat het bij hen gaat over disfunctionele ouders, een rolomkering en een agressieprobleem omdat de ouders niet kunnen *containen*. ‘Gebeurtenissen worden niet doorgegeven, wel conflicten en emoties’, zo stelt zij.

Ze heeft het expliciet niet of nauwelijks over vroegkinderlijke traumatisering of recente shocktrauma's. Kenmerkend voor haar traumabegrip is haar verzet tegen de ouderwetse freudiaanse definiëring van trauma als een overspoeld raken van de stimulusbarrière. Dat gaat misschien op voor een shocktrauma als 9/11, maar zeker niet voor de zich door de tijd voortslepende openstelling van vervolging en verlies waarbij het individu zich steeds opnieuw instelt op de actuele realiteit: hoe *dít* nu weer te overleven. Oliner stelt dat het effect van trauma is dat men zich richt op het overleven in een externe realiteit. In meer hedendaagse termen zou men zeggen dat het systeem voortdurend alert is en overmatig gericht op toekomstig gevaar. Het lustprincipe en het fantasieleven gaan daaraan ten onder. Voor lust en fantasie zijn rust en veiligheid nodig en die zijn er niet. Je kunt het je gewoonweg niet veroorloven. In de loop van het verdere leven wordt dit omgezet in een schuldgevoel en een zekere verkramptheid van het gevoelsleven. Aan de andere kant wordt het trauma in de psychische realiteit beleefd als een in de steek gelaten worden door het lot, de wereld, God of een ouderlijke autoriteit.

Dat leidt niet alleen tot de bekende identificatie met de agressor, maar ook tot onbewuste almachtsfantasiën. Oliner beschrijft overigens mooi hoe gezonde almacht de verpletterende hulpeloosheid op een afstand kan houden en dus in dienst kan staan van de overleving. Schuldgevoelens ontstaan doordat er later een regressie optreedt en het individu de gefantaseerde innerlijke almacht niet meer kan onderscheiden van de reële onmacht van toen. Dit proces genereert op zijn beurt een onbewuste schuld: wie groot is, had ook veel moeten voorkomen achteraf gezien. Haar hoofdstelling is dat de externe realiteit — ‘de feiten’ — gebruikt kan worden als afweer, als scherm, maar dat de emotionele betekenis via de herhalingsdwang steeds streeft naar ‘realisatie’, in de twee betekenissen: beseft worden en ‘werkelijk’ worden. Zij ziet de herhalingsdwang in het teken van Eros en zeker niet in het teken van de doodsdrijf. De kern van het trauma is het basisconflict tussen afweer — er niet aan willen denken omdat je door moet en verder moet leven — en de wetenschap dat je pas kunt leven (in plaats van overleven) als je het reële verlies onder ogen ziet. Haar tweede stelling is dat de gevolgen van cumulatief trauma het best, in navolging van Krystal, opgevat kunnen worden als één voortdurende poging tot traumapreventie. Dat bestaat uit het buitensluiten, emotioneel afsplitsen en soms loochenen van de betekenis ervan. Dat daarbij de oorspronkelijke hulpeloosheid vervangen wordt door de almachtsfantasie, leidt later tot de ondraaglijke schuldgevoelens: de ‘survivor’s guilt’. Het bewerken van de fantasie ‘dat alles voorkomen had kunnen worden als’ of ‘anders had kunnen zijn, mits’, is volgens haar de belangrijkste taak in een analyse. Oliner baseert zich voornamelijk — naast Freud — op Loewald, Arlow en Krystal. Voor een objectrelationele kijk op trauma heeft ze weinig waardering. Ze probeert hardnekkig haar theorie in te passen binnen Freuds oorspronkelijke theorie over de ingewikkelde relatie tussen de psychische realiteit,

intern en driftmatig gestuurd, en de ‘externe realiteit’, zoals waargenomen door de zintuigen. Ze herhaalt daarmee, zonder die te citeren overigens, de discussie tussen Hume en Kant: kunnen we de wereld onbemiddeld — empirisch — waarnemen of is onze waarneming altijd bemiddeld door onze innerlijke bril? Andere filosofen citeert ze wel: in het laatste hoofdstuk over Lacan, dat er voor mijn gevoel een beetje bijbunzelt en totaal niet past in haar betoog over trauma, worden Heidegger en Hegel opgevoerd.

Oliner geeft inzicht in belangwekkende theoretische vraagstukken, maar haar betoog blijft in enkele hoofdstukken een beetje dor, en ver weg van de geleefde werkelijkheid in de spreekkamer. Ook al gebruikt ze recente theorie over het geheugen: het blijft weinig geïntegreerd. We zien wel dat ze in haar theorievorming een verwoede dialoog voert met Freud, met enige buitensluiting van de lezer. Dat is jammer, want haar concept van de onbewuste triomf het overleefd te hebben en daarom gestraft te moeten worden door een eindeloos durend schuldgevoel is een zeer bruikbare ingang om de pathologie die wij in de spreekkamer te zien krijgen, te begrijpen.

## *Bions ‘O’ door het prisma van kunst en literatuur*

*Bespreking van*

.....  
Annie Reiner (2012). *Bion and being — Passion and the creative mind*. Londen: Karnac. ISBN 978 1 85575 8 544, 186 pp., £ 20,99  
.....

PIETER NIERIS

.....  
Annie Reiner is lid van het Psychoanalytic Center of California, dat onder meer vermaarde Bionkenners als Judith Mitrani en James Grotstein onder zijn leden telt. Deze